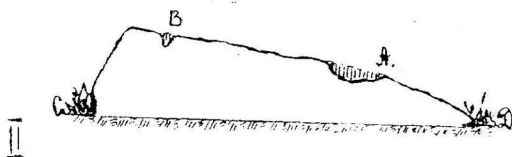
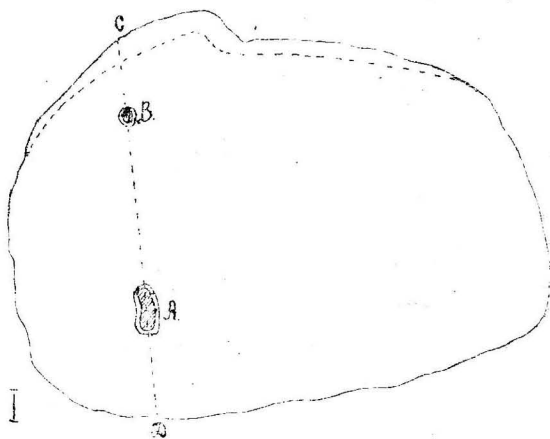

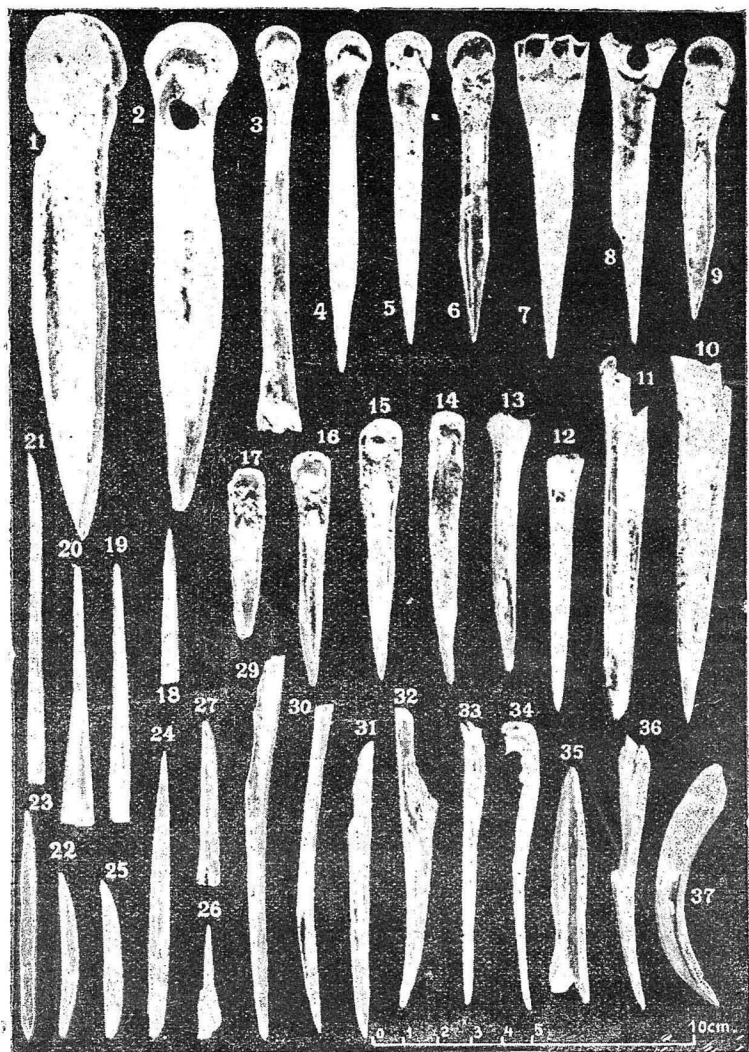
Neolito gadynės Lietuvos gyventojų mokėta pasidirbti ir molinių puodų. Mūsų akmens gadynės sodybų vietose daug randame įvairios spalvos molio ir įvairiai degintų molinių puodų šukių (28 pieš.). Puodus pirmiau lipydavo rankomis: pirma nupindavo iš vytelių indo formą, paskui ją aptepdavo storu molio sluoksniu, gi dar paskiau lipydavo indus tik rankomis, be jokių formų. Lipybai imdavo vietinį molį, į kurį kartais

0,25 0 0,25 0,5 m.

25 pieš. „Kryžiaus“ akmens, rasti ties Mitkščių kaimu, Trakų apskr., Vievio valsč. Planas: A — „pėda Motinos Švenčiausios“, B — „ėriuko pėda“. (Palyginkite su 23 pieš.)

įmiešdavo žvyraus arba smulkiai grūsto akmens trupinių, ir tik neolito pabaigoje pradėta dirbti puodai rato pagalba. Puodai būdavo labai silpnai apdeginti ir greitai mušdavosi, bet žmonės vargu yra viręsi juose valgį taip, kaip kad mes verdame, statydami puodus į ugnį, — jų, matyt, virtasi valgis

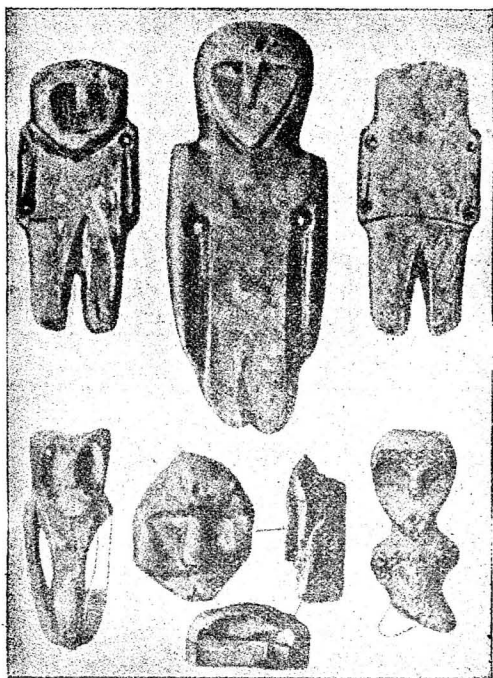

26 pieš. Kauliniai Lietuvos neolito padarai, iškasti Maškėnų piliakalnyje.

laukinių tautų būdu. Įkaitintus ugnį akmenis mesdavo į puodus su viralu. Mūsų akmens gadynės sodybose, greta molinių puodų šukių, dažnai randame nedidukų lygių akmeniukų, visai

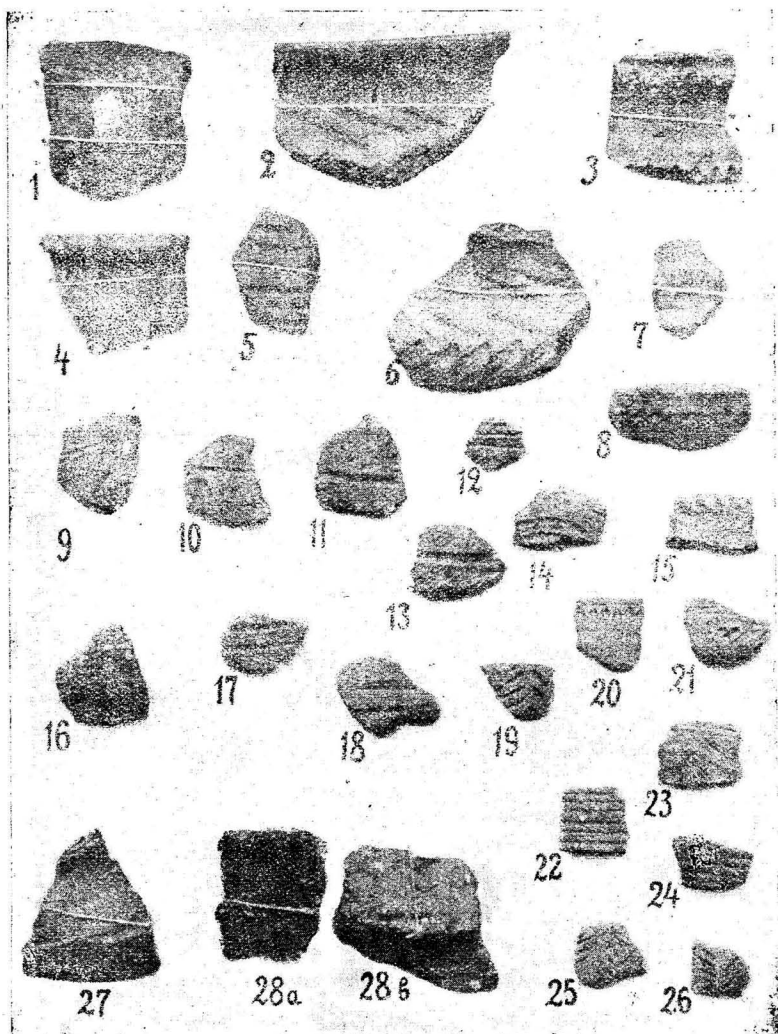
jau sutrupėjusių, nes, jie nekartą yra buvę kaitinami ir leidžiami į vandenį.

Jau tame kultūros laikotarpy mūsų krašto gyventojų pažinta grožio jausmas, mėgta dailė ir stengtasi pagražinti visi savo išdirbiniai; todėl jų taip gražiai lyginta ir akmeniniai padarai: paprasti moliniai puodai puošta ornamentais, kurie

27 pieš. Gintariniai fetišai, iškasti Juodkrantėje
(Kuršių Nėrijoje).

spausta dar minkštame molyje. Tai būta paprastų meno kūrinų: tiesių ir vingiuotų brūkšnių, taškų ir įvairių jų kombinacijų (29 pieš.). Kartais sekta ir pintų indų formų atspaudų pavyzdžiai. Paskiau visa tat yra turėję didelės reikšmės, nes iš to yra kilę ir rašto ženklai. Iš to viso yra kilęs ir dabartinis menas.

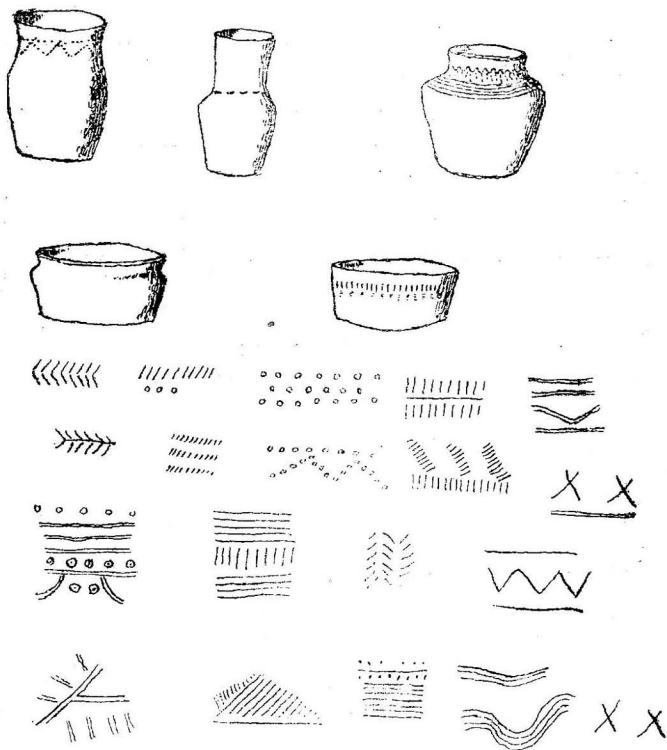

28 pieš. Molinių puodų šukės, surinktos Mitkiškių akmens galdynės sodyboje (Trakų apskr., Vicvio valsč.).

Skleidžiantis kultūrai, tobulėjo ir molinių padarų išdirbimo technika ir pavidalas, taip pat keitėsi ir jų ornamentika. Tuo būdu, tirdami tik paprastas molinių puodų šukes, galime pasi-

pažinti ir su pačiu tos kultūros laikotarpiu; todėl kiekvienam kad ir pripuolamai kur rasta, šukė, reikia atnešti į mokyklos muziejų ir padėti.

29 pieš. Lietuvos neolito moliniai indai ir jų ornamentai. (Palyginkite su 6 pieš.)

Klausimai. Kuri akmens gdynės kultūra vadinama neolitu? Kurių titnago bei kitų rūšių akmens, gintaro, stiklo ir molio padarų iš neolito gdynės randama Lietuvoje? Iš kur atsirado mūsų akmenyse „dubens“ ir „pėdos“? Kaip būdavo grėžiamos akmeniniuose kirviukuose skylės? Kurie yra tipingi neolito gdynės ornamentai?

Ekskursijos. Einama prie esančių apylinkėje „dubėnuotų“ bei „pėduotų“ akmenų.

Rašto darbai. Aprašoma žinomi apylinkėje „dubenuoti“ bei „pėduoti“ akmenys.

Mokyklos muziejuje tvarkomi visi per ekskursijas surinkti padarai ir kita medžiaga.

Rankdarbiai. Dirbama paprasčiausi akmenų gėdynės titnaginiai įrankiai, skaldant juos kitu akmeniu.

Liejama iš gipso arba lipinama iš molio akmeninių kirviukų modeliai, kad būtų galima jais pasikeisti su kitomis mokyklomis.

Lipinami iš molio akmenų gėdynės puodų modeliai ir puošiami tipingais akmenų gėdynės ornamentais.

Metodikos pastabos. Apipasakojama mokiniams visiška pirmųkštės kultūros žmogaus priklausomybė gamtai, iš kurios jis yra pasiėmęs ir pirmus savo padargus (medį, akmenį, kaulą); nurodoma, kad, dirbant įvairius akmenų gėdynės padargus, buvo prisilaikoma gamtinių pavyzdžių; kaip antai: adata bei yla buvo dirbama pagal žuvies kaulo pavidalą. Taip pat primenama, kaip kantriai ir kaip ilgai, kartais gal per ištisus šimtmečius, kelios vienos šeimos kartos yra dirbusios vieną akmenų įrankį.

—0—

3. Akmenų gėdynės Lietuvos krašto gyventojų religija.

Nuolat santykiaudami su gamta, pirmųkščiai žmonės bijodavosi įvairių jos reiškinių ir, nesuprasdami jų priežasties, pradėjo dievinti įvairius gamtos reiškinius. Tuo būdu tiesiog iš vaikiškų gamtos reiškinių aiškinimų kilo religinis kultas. Religijos atsiradimui ypatingai padėjo kalba, nes tik kalbos keliu žmonės galėjo vienas kitam pasakyti apie įvairių gamtos reiškinių įtaką jų gyvenime. Pirmųkštės kultūros žmonių buvo ypač garbinama ir dievinama ugnis, nes ji sušildydavo juos žiemos metu ir padėdavo įveikti nakties tamsos baimę, o dangaus ugnis — žaibai — sunkiai baudavo nusikaltusius.

Taip atsirado žmonės religija ir tokia ji buvo pirmąsias kultūros žmonės; bet akmens galybės Lietuvos krašto gyvenotojai jau buvo aukštesnės kultūros, neolito galybėje jie gyveno jau laukinių žmonių buitimi ir todėl jau labiau buvo išsiplėtę ir religiniai kultas. Tiesa, nedaug tėra likę duomenų, kurie plačiau nušviestų akmens galybės Lietuvos žmogaus dvasinį gyvenimą, išreikštą religijoje; bet vis dėlto maža daug įdomių duomenų apie tatus turime.

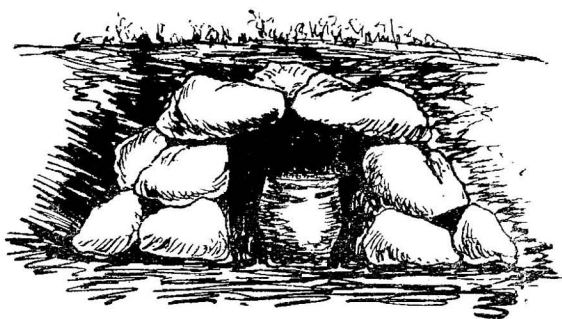
Dar ir neolito galybėje, nesuprasdami gamtos reiškinių priežasties ir dievindami minėtus reiškinius, Lietuvos gyvenotojai turėjo savo supratimą ir apie sielą. Sielos supratimas buvo kilęs, matyti, iš to, kad, stebėdamas savo buitį, žmogus iš pradžių nemokėjo skirti savo budėjimo nuo miego, ypač, kai jis sapnuodavo save kariaujant, medžiodant žvėris, puotaujant. Prisiminęs paskum savo sapnus, žmogus imdavo tvirtai tikėti, kad jame gyvena kažki kokia galybė, kuri jam miegant viską dirba. Sapnuodamas savo mirusius gimines ir pažįstamus, žmogus ėmė tikėti, kad jam taip pat mirus nebeliks tik jo kūno, o siela dvasia liks gyventi ir toliau. Matydamas, kad žmonės mirdami nustodavo alsuoti ir uždusdavo, laukinis žmogus manė, kad siela dvasia gyvena jo kūne, kaip kokiam trobesy. Išivaizduodamas sielą šešėlio pavidale ir matydamas šešėlius ties įvairiais daiktais, pradėjo tikėti, kad tuose daiktuose gyvenančios mirusiųjų dvasios ir kad tie daiktai taip pat turi sielą. Taip kilo jau vėlesniais laikais dievinimas ir garbinimas įvairių daiktų, kuriuos žmonės laikė naudingais ar kenksmingais.

Ypatingai žmonių buvo garbinami tie daiktai, kuriuose, kaip buvo manoma, gyveno vėlės mirusiųjų jų tėvų bei kitų asmenų, pagarsėjusių savo darbais. Atsiminimuose bei padavimuose jie buvo vis aukščiau keliami ir garbinami, lig pagaliau ir tie daiktai, kuriuose, jų manymu, gyveno tų asmenų vėlės, pradėta garbinti ir laikyti dievais — stabais, nors tai paprastai būdavo įvairūs žvėrys ir gyvuliai, augalai ir paprasti akmens.

Tikėdami mirusiųjų vėlėmis ir laikydami jas net dievais, veikiančiais žmonių gyvenimą, akmens galybės žmonės pradėjo prašyti iš jų palankumo įvairiomis maldomis ir apeigomis.

Bijodamiesi kai kurių mirusiųjų, kurių ir gyvų bijojosi, ir norėdami apsisaugoti nuo jų veikimo, — kad pastarųjų vėlės vėl negrižtų į kūną, jų kūnus pradėjo deginti. Iš tokio samprotavimo ir yra vėliau kilusios įvairios mirusiųjų laidojimo apeigos. Savotiškų akmens gadynės kapų net ligi mūsų dienų yra likę. Nemaža yra likę ir akmenų fetišų, kurie gali šį tą pasakyti ir apie mūsų krašto akmens gadynės gyventojų religinių pažiūrų augimą.

Lankydami akmens gadynės sodybų vietas, greta įvairių žmogaus gyvenimo liekanų matome betvarkiai sumestų akmenų krūvelių. Apžiūrėję jas ar kiek pakasinėję tose vietose žemę, pastebėsime, kad tarp akmenų yra daug paprasto darbo molinių puodų šukių ir degintų kaulų trupinių. Šitos akmenų krūvelės yra liekanos jau suirusių akmens gadynės kapų, kurie anais laikais, be abejo, yra visai kitaip atrodę. Mirusio žmo-

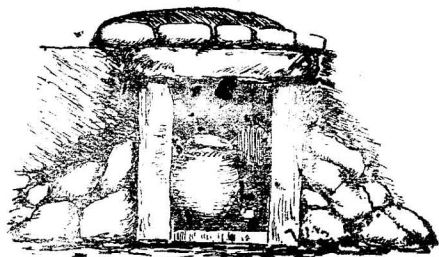

30 pieš. Akmens gadynės kapas. (Samuliava, Žaslių valsč., Trakų apskr.)

gaus kūną dėl aukščiau minėtos baimės degindavo, pelenus ir kaulų trupinius sudėdavo į molinius puodus urnas, kurias, pastatę ant žemės, apdėdavo akmenimis, o iš viršaus užpildavo žeme. Ilgainiui audros žemės išpustė, sugriuvo iš akmenų sudėti rūseliai, sudužo molinės urnos. Neretai dar randame Lietuvoje ir sveikų laidojimo rūselių. Vienas toks rūselis (30 pieš.) yra ne labai seniai rastas Samuliavos dvare (Trakų apskr., Žaslių valsč.). Nuėmus nuo rūselio viršaus keletą akmenų, rūselio viduje buvo rastas molinis storomis sienelėmis puodas, kuriame buvo tik pelenų ir kaulų trupinių. Kartais

tokius rūselius laidojimui žmonės darydavo, ir iš gražiai ap-
tašytų akmenų, bet Lietuvoje tokių maža randame (31 pieš.).

Laidodavo akmenų gady-
dynėje dar ir nedegintus
mirusiųjų lavonus. — gal
būt, tų asmenų, kurie gy-
vendami pasižymėjo ge-
rais darbais ir dėl to nebu-
vo baisūs ir po mirties, nes
iš jų buvo laukiama para-
mos. Tačiau tokių kapų
Lietuvoje yra rasta labai
maža, nes per ilgą laiką
griaučiai supuvo, o patys kapai liko sunaikinti.

31 pieš. Akmenų gadydynės kapas Lenkijoje.

Lietuvoje dažnai randame ir akmenų fetišų. Akmenų gady-
dynės kapinėse bei sody-
bose ir šiaip laukuose ga-
lime rasti akmenų stulpo
bei piramidų pavidalo.

Žmonės paprastai kalba
tuos stulpakmenius esant
suakmenėjusiais žmonėmis
už ypatingus nusikaltimus.
Liaudis dar ir šiandieną,
kad ir ne taip aiškiai, tebe-
atmena dar savo žilosios
senovės religijos bruožus,
kada dar tikėjo tuose ak-
menyse iš tikrųjų gyve-
nant mirusiųjų vėles. To-
ki akmenų kartais būna
natūralūs, kartais kiek pa-
tašyti; mokslininkai vadi-
na juos mengirais (žemai-
čiai vadina stabakuliais);
yra jų rasta Lietuvoj kelio-

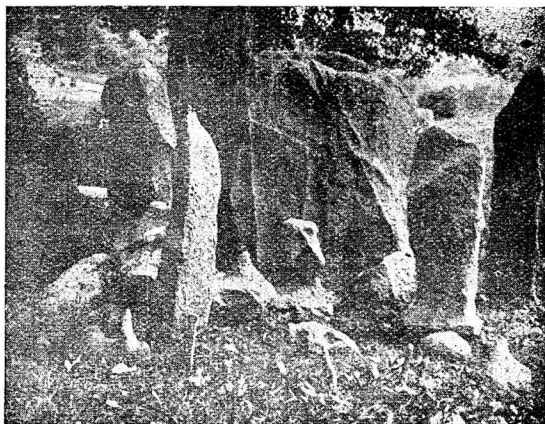

32 pieš. Akmuo mengiras ties Kazlų kaimu
(Užubalio valsč., Lydos apskr.).

se vietose: Lydos apskr., Užubalio valsč., ties Kazlų kaimu (32
pieš.), Šiaulių apskr. ties Graužių kaimu (Radviliškio valsč.).

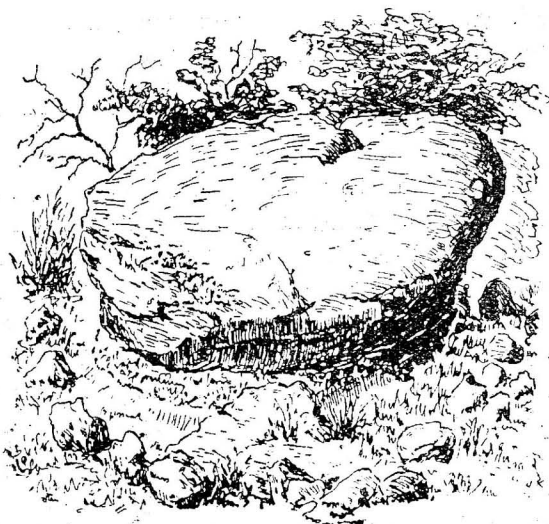
Tauragės apskr. ties Laukuva ir kai kur kitur. Keli tokie stabakuliai — „akmeninės bobos“ — guli prie garsiojo ažuolo Baublio Bijotų dvare, Skaudvilės valsč., Tauragės apskr.

1924 metais Kretingoje yra rasta daug įvairaus dydžio mengirų stabakulių, užkastų į žemę ir iš viršaus pridengtu dideliu akmeniu (33 pieš.). Šitie mengirai, matyti, yra likę nuo buvusios čia šventyklos, kuri dėl įvairių priežasčių buvo apleista, o šventieji akmenys paslėpti.

33 pieš. Kretingos mengirai (stabakuliai).

Žinomos yra akmenų fetišų grupės ir tūlose kitose vietose. Pavyzdžiui, ties Petrikaičių kaimu (Raseinių apskr., Kelmės valsč.) buvo visa akmeninė „veselė“, bet dabar jau tie akmenys yra suskaldyti; ties Naurušėlių kaimu (Panevėžio apskr., Smilgių valsč.) yra ištisa šeima akmenų fetišų „Mokulas ir jo pati“; ties Sukinių kaimu (Vilkmergės apskr., Pabaisko valsč.) yra garsūs akmenys „Mokus, jo pati ir vaikai“, kurie, kaip sako žmonės, pirmiau buvę gyvi ir eję iš vietos į vietą. Ties Žodiškių miest. (Švenčionių apskr.) yra likęs irgi tos rūšies akmuo, o ties juo yra pastebėtas ir akmeninis laidojimo rūselis (34 pieš.).

34 pieš. Akmuo fetišas su akmens gadynės kapo liekanomis ties Žodiškių miesteliu (Švenčionių apskr.).

Klausimai. Kaip susidarė žmonėse religija? Kuri religija buvo pažįstama akmens gadynės gyventojų Lietuvoje ir kaip ji augo? Iš kur atsirado mirusiųjų gerbimo kultas? Iš kur atsirado fetišizmas? Kurie yra likę akmens fetišai Lietuvoje ir ką apie juos žmonės kalba?

Literatūra mokytojams ir mokiniams:
(i. Wells: „Pasaulio istorija“, XII skirsnis.

Ekskursijos. Einama į akmens gadynės sodybos vietas ir ten tiksliai susipažįstama su kapų liekanomis; — į apylinkėje rastų akmens gadynės kapų rūselių vietas; — į akmenų fetišų (stabakulių) vietas.

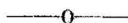
Rankų darbai. Dirbama akmens gadynės kapo ir aplankytojo akmens fetišo modeliai.

Rašto darbai. Aprašoma akmens gadynės kapas: — akmuo fetišas.

Mokyklos teatras. Dramatizuojama V. Krėvės-Mickevičiaus padavimas „Užkeikta merga“.

Referatas. Kodėl pirmykštis žmogus yra garbinęs ugnį.

Metodikos pastabos. Kad mokinys suprastų, kodėl pirmykštės kultūros žmogaus buvo dievinama ugnis, reikia jį pastatyti į būklę žmogaus, nepažįstančio ugnies, ir klausimų keliu išaiškinti ugnies reikšmę žmogaus gyvenime (tik dėl ugnies naudojimosi žmogus pirmykštėję savo būklę yra išsiškyręs iš gyvulių): 1) ugnis teikia šilumą (ledų gadynėje, žiemą); 2) apsaugo nuo žvėrų; 3) ugnimi verdamas valgis, kuris po to lengviau virškinasi; 4) apsaugo mėsą nuo greito sugedimo; 5) tirpina metalus ir išdegina molinius indus; 6) žmogus krie ugnies, prie židinio, susikuria pastovesnį gyvenimą (ugniakuro kultas, užkuriai). — Papasakojama ir paaiškinama mytai, kuriais žmonija yra paminėjusi pirmą pasinaudojimą ugnimi (mytas apie Prometėją ir varną Ellą).

4. Kuomet yra pasibaigusi akmens gadynė Lietuvos krašte ir kas čia tuomet yra gyvenęs.

Sprendžiant iš mūsų pačių surinktų savo apylinkėje akmens gadynės padarų ir įvairių kitų liekanų, galima manyti, kad akmens kultūra Lietuvos krašte truko labai ilgai. Praėjo labai daug laiko, lig paprastus, šiaip taip apkaltus akmeninius padarus žmogus pakeitė gražiai lygintais akmeniniais padarais, lig iš negausingų klajoklių medžiotojų atskirų šeimų susidarė gentys ir didesnės gyvulių augintojų ir žemdirbių bendruomenės, lig iš pirmykščio animizmo išaugo nekrokultas ir totemizmas, jau bendras didesnei žmonių grupei. Iš čia paskiau yra kilusi ir tautinės religijos pradžia.

Kalbėdami apie tai, kada pradėjo nuolat gyventi Lietuvos krašte žmonės, esam pastebėję, kad tat galėjo įvykti ne vėliau kaip 10000 — 15000 metų prieš Kristaus gimimą; nuo to

laiko šiam krašte tepastebėta skleidimasis dar tik vienos akmens gadynės kultūros, kuriamos nuolat gyvenusių čia žmonių bendruomenių, susijungusių į tautinį vienetą.

Akmens kultūros pabaiga Lietuvoje jau galima tiksliau susekti. Yra patirta, kad rytų Prūsijoje ji baigėsi dar visu 1000 metų prieš Kristų; mūsų pajūryje ir Žemaičiuose ji baigėsi maždaug II — III amžiuje Kristui gimus, o Lietuvos rytuose — Maškėnų, Dukštų ir kitų piliakalnių liekanos rodo akmens gadynės kultūrą čia viešpatavus dar V—VII amžiuose Kristui gimus.

Žinoma, šie duomens gal nėra tikri, nes ne visur ir ne vienu laiku žemesnė kultūra užleido vietą aukštesnei. Daug kam vartojant jau aukštesnės kultūros padarus, daugelis dar tebevartojo netobulus prmykščius padarus. Dar ir šiandieną randasi mūsų kaimuose senelių, kurie užsidegti pypkei vartoja dar akmens gadynės būdą: pirmiau titnago ir geležinio skiltuvo pagalba įdega pintį.

Kitas įdomus dalykas, surištas su Lietuvos krašto akmens kultūra — kuri tauta tuomet čia yra gyvenusį, kieno sodybų čia palikti pėdsakai, dubenuoti ir pėduoti akmens, akmens fe-tišai ir kapai rūseliai?

Ilgą laiką buvo manoma, kad jau ir akmens gadynėje šiam krašte gyventa lietuvių; tačiau mūsų laikais mokslas jau kita sako. Mokslininkai, tyrinėdami įvairius krašto akmens gadynės padarus, pastebėjo, kad jie yra vienodi su padarais, randamais žiemiuose — Estijoje bei Pskovo ir Naugar-do gubernijose, ir žymiai skiriasi nuo akmens padarų, kartais ir labai senų, randamų pietuose — Mogilevo, Minsko ir Voly-niaus gubernijose.

Tas ir mūsų krašte ir žiemiuose randamų akmeninių padarų vienodumas jungia visus tuos kraštus į vieną „kultūrinę sritį“, kurios vienoda kultūra yra sukurta vienos tautos, tik ne tos, kuri yra gyvenusį pietuose. Šitą spėliojimą dar labiau patvirtina įvykęs Lietuvoje VI — VIII amžiuose Kristui gimus kultūrų pasikeitimas. Plačiai viešpatavusi lig to laiko Lietuvoje akmens gadynės kultūra gana greit užleido vietą atneš-tai čion iš pietų metalų kultūrai.

Šis kultūrų pasikeitimas buvo toks staigus, kad akmens gėdynės gyventojai, visai tvarkingai skubėdami, palikdavo savo sodybas piliakalniuose, kaip kad ir šiais laikais mes patys dažnai paliekame viską tvarkoje savo gyvenamajame name, netikėtai ištikus nelaimei. Toks staigus kultūrų pasikeitimas galėjo įvykti tik dėl to, kad į Lietuvos kraštą atėjo kitos aukštesnės kultūros tautos, išstūmusios iš čia nuolat gyvenusias akmens gėdynėje tautas, ir pačios čia apsigyveno.

Šiuos archeologijos įrodymus dėl tautų pasikeitimo mūsų krašte patvirtina dar ir kalbotyros duomenys, kurie jau tikrai yra apsprendę čia akmens ir metalo kultūrų tautinę kilmę ir įrodę, kad akmens gėdynėje čia gyventa suomių giminės tautų: lyvų, estų ir kitų. Suomių giminės tautoms pridera ir visi čia pasilikę iš akmens gėdynės palaikai. Paskesnė metalo kultūra pridera lietuvių „aisčių“ giminės tautoms, apsigyvenusioms Lietuvoje tik V—VII amžiuje po Krist. gimimo.

Klausimai. Kurių kultūros permainų yra įvykę žmogaus gyvenamu laikotarpiu Lietuvos krašte akmens gėdynėje? Kada čia pasibaigė akmens gėdynė? Kaip pasibaigė akmens gėdynės kultūra Lietuvoje? Kuri kultūra ėmė čia viešpatuoti po akmens kultūros? Kurios tautos gyventa mūsų krašte akmens gėdynėje?

Literatūra mokytojui. L. Krzivickio „Posliednije momenti neolitičeskoj epochi v Litvie“.

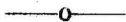
Darbai. Sutvarkomas mokyklos muziejuje akmens kultūros skyrius.

Nupiešiama savo apylinkės akmens gėdynės žemėlapis, pažymint jame įvairiais ženklais sodybas, piliakalnius, statytą ant polių trobesių liekanas, dubenuotus ir pėduotus akmenis, akmens gėdynės kapus, akmenis fetišus ir visas kitas vietas, kur pripuolamai yra rasti atskiri akmens gėdynės padarai — akmeniniai kirviukai, plaktukai, kyliai — tiek sveiki, tiek jų dalys.

Referatai. Akmens gėdynės žmogaus gyvenimas Lietuvoje. — Suomių liekanos Lietuvoje.

Laboratoriniam darbui. Istorininko Tacito pastaba apie suomius, rašyta I šimtmečiuje Kristui gimus: „Suomiai ddeli laukiniai ir labai neturtingi. Neturi jie nei ginklų, nei arklių, nei namų dievaičiams; jų valgis — žolė, drabužiai — žvėrų odos, o guolis — plika žemė. Neturėdami geležies strėlų galūnėms, vartoja kaulo gabalus. Jie neturi kitos priedangos nuo žvėrų ir lietaus, kaip palapinę, padarytą iš surištų žabarų“.

Pastaba. Apie visus pastebėtus mokyklos apylinkėje akmens galdynės paminklus ir pripuolamai rastus padarus reikia pranešti Valstybės Archeologijos Komisijai, nurodant, kur ir kurie paminklai bei daiktai randasi.

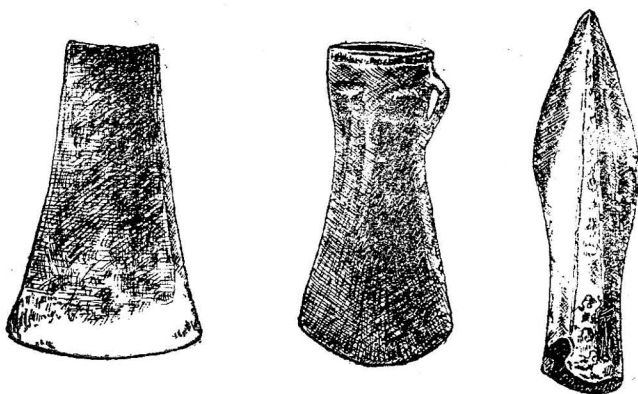
VI. Bronzos, geležies ir romėnų kultūros galdynių liekanos mūsų krašte.

Tebeviešpataujant Lietuvos krašte dar akmens galdynės kultūrai, kituose kraštuose jau seniai buvo pažįstami metalai. Įvairūs netobulūs akmens padarai buvo pakeisti daug tobulesniais metalų padarais, o besiplečiant technikai, kito ir kultūrinis gyvenimas. Tūlos bendruomenės jau buvo ne tik pasiekusios istorinių laikų (Graikija ir Roma), bet kitos (Sumerija ir Aigiptas) jau seniai buvo ir pergyvenusios savo istoriją.

Ypač sparčiai skleidėsi metalų kultūra tuose kraštuose, kur metalų buvo randama vietoje natūraliais gabalais arba rūdos pavidale.

Bronzos galdynės kultūra, kuri buvo įsigalėjusi vidurinėje Europoje 1000—500 metų prieš Kristaus gimimą, ypatingai buvo išsiskleidusi Vengrijoje ir Skandinavijoje, kur buvo randama ne tik vario rūdos, bet ir natūralių vario ir bronzos gabalų. Geležies galdynės kultūra, viešpatavusi vidurinėje Europoje 500—100 metų prieš Kristaus gimimą, ypač smarkiai išsiskleidė, sužinojus būdą gaminti iš rūdos geležiai. Ilgainiui dėl įvairių santykių bronzos ir geležies padarai, o drauge su jais

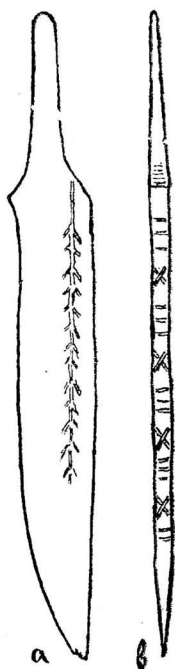
ir naujoji kultūra, išsiplatino ir po kitus kraštus, padalydama žmonių gyvenime vietomis didesnės įtakos, vietomis mažesnės. Lietuvos kraštui, esančiam toli nuo priešistorinės kultūros centrų bei anų laikų prekybos kelių ir trūkstančiam savo vario ir geležies rūdos, šios kultūros buvo maža pažįstamos. Pajūrio gyventojų gaunamieji mainais už gintarą bronziniai padarai buvo maža krašte prasiplatinę. Lig šiol tikros bronzos gdynės padarų Lietuvoje rasta labai maža (35 pieš.), gal būt, ir dėl to, kad gyventojai juos vietoje perdirbinedavo į įvairius papuošalus, gi patys vartoję vis dar akmens padarus.

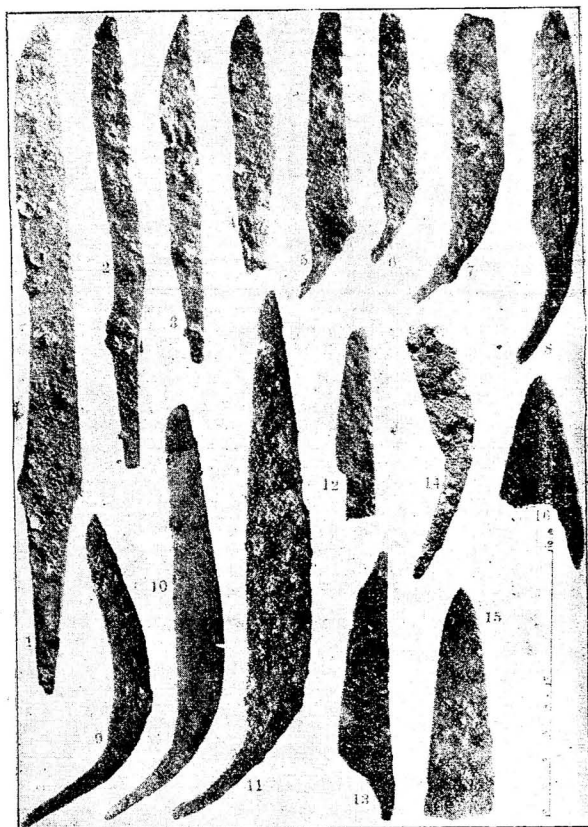
35 pieš. Bronzos gdynės bronziniai padarai, rasti Merkio ir Nemuno upių srityse. (Palyginkite su 7 pieš.)

Maža yra likę Lietuvoje ir tikros geležies gdynės padarų, nes dar ir toje gdynėje šio krašto gyventojai yra vartoję akmens padarus, bet jau dėl kultūringesnių tautų įtakos pažinę metalų savybes, yra ieškoję jų ir savam krašte. Labai reikšmingas šiuo atžvilgiu rastas Mitkiškių akmens gdynės sodyboje (Trakų apskr., Vievio valsč.) mažas geležinis peiliukas (36 pieš.), padirbtas čia pat, vietoje, sekant titnaginio, bet ne metalinio, peiliuko pavyzdžiu, ir, be to, dar pagražintas tikru akmens gdynės ornamentu. Tokius peiliukus bei kitus paprastus geležinius padarus Lietuvos gyventojai galėjo iš pradžios kalti ir iš natūralių meteorinės geležies gabalų, dažnai randamų ir mūsų krašte. Mėgindami įvairios rūšies akmenis dirbti padarams, akmens gdynės Lietuvos gyventojai pa-

stebėjo, kad meteorinės geležies gabalai neskyla taip, kaip kiti akmenys, o keičia savo pavidalą. Pastebėję tą natūralę geležies savybę ir matydami jau pripuolamai patekusius į Lietuvą metalinius padarus iš kitų kraštų, Lietuvos gyventojai dar toli

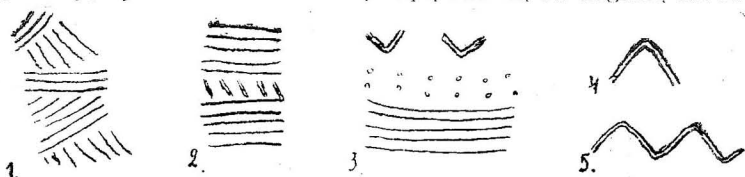
36 pieš. Geležinis peiliukas, rastas Mitkiškių akmenų galdynės sodyboje. (Palyginkite ornamentą su 29 pieš.)

37 pieš. Geležiniai padarai neolito pabaigos, iškasti Laukupėnų — Maškėnų piliakalnyje.

prieš Kristaus gimimą bus šitą peiliuką padarę. Akmenų galdynės pabaigoje ir Lietuvos gyventojai sužinojo geležies iš vetinės pelkių rūdos išdirbimo būdą, bet to darbo, kaip parodo iškaskenos, dar nebūta plačiau varomo (37 pieš.).

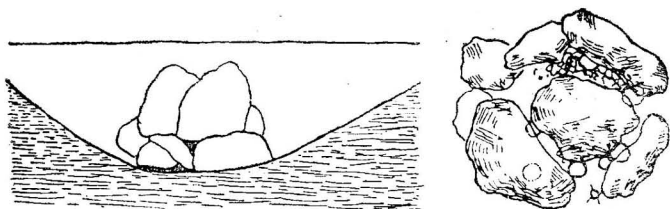
Nedaug įtakos Lietuvos gyventojas yra patyręs ir iš bronzos ir geležies gadynių kultūros. Pastebėta, kad tais laikais yra pakitę molinių puodų ornamentai. Užuoť įvairių tiesių linijų yra atsiradę vingiuotų linijų ornamentai (38 pieš.). Lydos apskrityje yra rasta akmeninių kapų rūselių su degintų lavonų

38 pieš. Molinių indų ornamentai jaunesniosios metalų gadynės Lietuvoje.

liekanomis, bet jų įrengimas skiriasi nuo akmens gadynės kapų, gi mokslininkai laiko juos bronzos bei geležies gadynės pradžios kapais (39 pieš.). Tokių kapų Lietuvoje pastebėta dar labai maža, tad plačiau apie juos nė nekalbėsime.

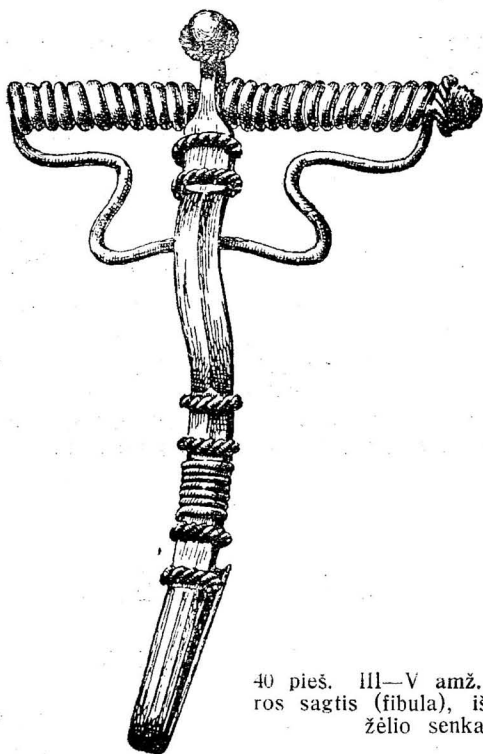
Nedaug įtakos Lietuvos kultūrai yra padariusi ir plačiai išsiskleidusi Europoje Romos kultūra, klestėjusi 100 metų

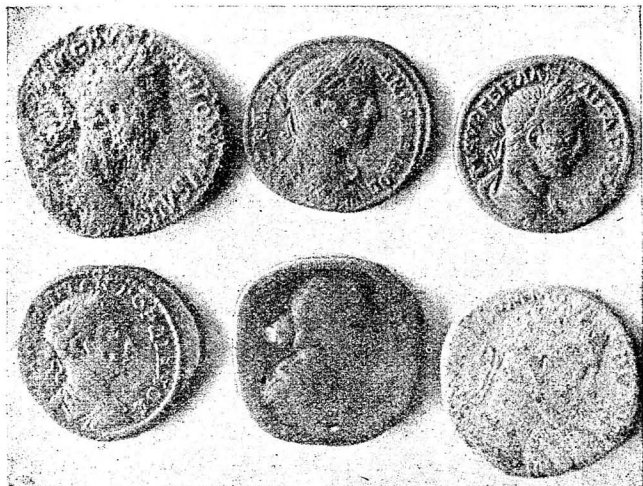
39 pieš. Jaunesniosios Lietuvos metalų gadynės kapai (Lydos apskr.).

prieš Kristų ir 300—400 metų po Kristaus gimimo. Romos kultūros įtakos daugiau pastebima pajūryje, Klaipėdos krašto senkapiuose, kuriuose randama ir romėnų kultūros padarų ir Romos monetų. Nors, antra vertus, ir visame Lietuvos plote randame Romos kultūros padarų (40 pieš.) ir įvairių Romos imperatorių monetų (41 pieš.).

Gana retai randamos Lietuvoje bronzos, geležies ir Romos gadynių kultūros liekanos yra bendralaikės viešpatavusios tuomet Lietuvoje akmens gadynės kultūros ir yra paliktos dar tuomet čia gyvenusių suomių giminės tautų.

40 pieš. III—V amž. romėnų kultūros sagtis (fibula), iškasta Panevėžio senkapyje.

41 pieš. Romos I—III šimt. monetos, rastos Naurušių kaime (Kelmės valsč., Raseinių apskr.).

Klausimai. Kurių liekanų randasi Lietuvoje iš bronzos, geležies ir Romos gadynių kultūrų? Kuriuo būdu bronzos, geležies ir Romos kultūrų padarai yra pasiekę Lietuvos kraštą? Kuriai tautai pridera randamieji Lietuvoje bronzos, geležies ir Romos kultūrų padarai?

Literatūra mokytojui. Prof. A. Spicino „Litovskije drevnosti“ — žurnale „Tauta ir Žodis“, kn. III.

Pastaba: Rasti mokyklos akylinkėje bronzos, geležies ir Romos gadynių kultūros padarai bei Romos monetos tiksliai aprašomi ir dirbami jų modeliai mokyklos muziejui, gi patys daiktai su visomis žiniomis siunčiami Valstybės Archeologijos Komisijai, nes tų gadynių padarai yra dideliai svarbiomis priemonėmis tirti Lietuvos praeičiai. O ligi šioi jų yra rasta labai maža.

—0—

VII. Aisčių gadynė.

1. Aisčiai ir jų kilmė.

Kalbėdami, kuriuo būdu tirijama žmonijos bei atskirų tautų praeitis pagal jos kalbės istoriją, esam minėję, kaip iš vienos pirmą kartą prokalbės išsivystė ištisa grupė kitų kalbų, kuriose, neatsižvelgiant į paskiau atsiradusius skirtumus, yra daug ir bendrumo. Todel visas kalbas, kilusias iš vienos bendros prokalbės, mokslininkai sutraukia į kalbų šeimą, vadinamą bendros prokalbės vardu.

Kaip yra žinoma, didesnę dalis kalbų Europos tautų ir gyvenančių Azijoje iraėnų bei arijų (senobinė sanskrito) kalbos yra kilusios iš vienos bendros indoeuropėnų bei arijų prokalbės, dėl ko jos visos pridera prie vienos indoeuropėnų kalbų šeimos.

Kur yra kilusi indoeuropėnų prokalbė, iš kur atsirado pirmoji tauta, kalbėjusi ta kalba — seniai mokslininkų sprendžiamas klausimas. Vieni mokslininkai spėja indoeuropėnus atėjęs iš tolimosios Indijos, nes yra surasta, kad jos senovės gyventojai kalbėję labai artima lietuvių kalbai sanskrito kalba. Tą kalbą mokslininkai ilgą laiką laikė seniausiąja iš visų indo-

europėnų kalbų ir todėl manė Indiją esant visų indoeuropėnų protėvyne. Kiti mokslininkai spėjo indoeuropėnų protėvyne buvus Europoje. Paskutiniaisiais laikais indoeuropėnų kilmės problema jau yra kaip ir išspręsta, nes ją nušviečia įvairių praeities tyrimo mokslų daviniai.

Pirmąkart indoeuropėnų tautos būta susidariusios iš vienos pirmųjų Europos gyventojų bendruomenės, giliausioje senovėje atsiskyrusios nuo kitų jai giminingų tautų ir ilgai klajojusios vidurinės Europos lygumoje, nuo Dunojaus upės lig Volgos, dar 5000 metų prieš Kristaus gimimą paskleidusios indoeuropėnų prokalbės savybes. Veikiausiai iš tų laikų ir yra likęs lietuviuose atminimas apie Dunojaus upę, gi senobiniuose arijuose — apie Volgos upę, kurią jie yra vadinę R a arba R a h a; tą pavadinimą jie buvo paėmę iš suomių giminės tautų, gyvenusių greta indoeuropėnų ties Volgos upė.

Ilgainiui dėl jau minėtų kalbos brendimo dėsnių indoeuropėnų prokalbėje atsirado įvairių tarmių, paskiau virtusių kalbomis. Indoeuropėnams apsigyvenant Europoje ir Azijoje (2000—1500 metų prieš Kristų), jų prokalbė jau buvo suskilusi į atskiras naujas kalbas, vartojamas kelių taip pat naujai susidariusių tautų. Tų naujųjų tautų taife buvo ir lietuvių tauta, dar toli gražu nekalbėjusi mūsų dienų kalba; ji, gal būt, tuomet yra kitaip ir vadinusis.

Taigi, kalbos istorija suteikia šiek tiek įdomių žinių apie mūsų tautos praeitį pačiais seniausiais laikais.

Nežiūrint į tai, kad per ilgą laiką lietuvių kalboje įvyko daug permainų, visi mokslininkai pripažįsta ją esant seniausią iš visų indoeuropėnų kalbų. Po jos senausia laikoma slavų kalba, ir tik trečioje vietoje sulig senumu laikoma garsi sanskrito kalba; toliau eina kitų kalbų eilė. Ta mokslininko nuomonė yra remiama ne rašytos kalbos liekanomis, bet gyvojoje kalboje pasilikusiais josios prokalbės elementais. Yra indoeuropėnų kalbomis padarytų užrašų, siekiančių labai senus laikus. Pakanka prisiminti VIII šimt. prieš Kristaus gimimą gyvavusi graikų kalba Homero Odisejoje ir daug senesni užrašai sanskrito kalba Rīg-Vedų giesmėse; o lietuvių kalbos užrašų yra likę tik iš XV—XVI šimtmečių po Kristaus gimimo, t. y. visais 2000 metų paskesnių. Kalbos senumą rodo

gyvosios kalbos sudarymo ypatybės, jos morfologinės savybės ir pačios kalbos grynumas, būtent, kad joje labai maža jausti svetimų kalbų įtaka.

Taip išlikti senobinės formos lietuvių kalboje tegalėjo tik dėl to, kad lietuvių proseniai nuo seniausių laikų turėjo kaimynais tautas, kalbėjusias artimomis jų kalbai kalbomis bei turėjusias santykių su daug žemesnės kultūros tautomis, kalbėjusiomis kitos kalbų šeimos kalbomis.

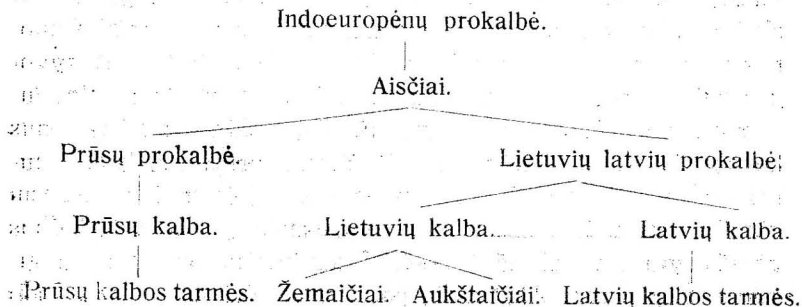
Įvairios, atsiskyrusios nuo indoeuropėnų prokalbės tautos, apsigyvenusios Europoje, rasdavo joje gyventojus, kalbėjusius jafetidų kalbų šeimos kalbomis. Tatai būta aukštesnės kultūros žmonių, su kuriais sėbraudami primaišė į savo kalbą ir jų kalbos žodžių.

Lietuvų proseniai, persiskyrę su indoeuropėnų prokalbe, susidūrė su žemos kultūros suomių tautomis, iš kurių ne tik niekuo nepasinaudojo, bet dar jiems patiems davė daug naujų žodžių ir darė įvairios įtakos jų gyvenime.

Ilgainiui pirmą kartą lietuvių kalboj, kaip ir kitose kalbose, atsirado, daug naujų tarmių, kurios savo ruožtu virsto savarankėmis kalbomis, ir vėl skeidė į tarmes ir kalbas, kurios būdavo pažymiu atskirų, bet giminingų tautų.

Visos giminingos lietuviams tautos, kalbančios kilusiomis iš vienos prokalbės kalbomis, ir sudaro ištisą kalbų giminę, kurią mūsų įžymus kalbininkas prof. K. Būga yra pavadinęs „aisčių kalbų gimine“, o pirmą kartą kalbą, iš kurios yra kilusios visos giminingos lietuviams kalbos — „aisčių prokalbė“.

Mūsų kalbos ir tautos skleidimasis galima pailustruoti žemiau dedama schema.

Ilgą laiką mokslininkai vadino visą lietuvių giminę „baltais“; bet tatai nebuvo teisinga, nes lietuvių giminės tautos prieš įsikuriant joms Pabaltijoje, istorininkai ilgai vadino „aisčiais“. Aisčių vardą jau mini I—II šimtmečio Romos istorininkas Tacitas, vadindamas visas prūsų tautėles, gyvenusias tuomet prie Vyslos žiočių ir Friš-Hafo, kurį dar neseniai lietuviai yra vadinę Aismarėmis, — „Aestorum gentes“. Aisčių vardą (Haestis, Aisti, Aesti, Estum) ne kartą pamini daug paskiau ir kiti istorininkai, ir tik IX šimtmetyje ir vėliau aisčių vardą jie pakeičia vardais įvairių, kilusių iš vienos padermės tautų, iš kurių pirmiausia buvo paminėti istorijoje prūsai ir kuršiai.

Gal kas paabejos, ar tikrai lietuvių proseniai yra buvę aisčiai, nes dar ir šiandieną gyvena Pabaltijoje estų tauta, kuri labai skiriasi nuo mūsų tautos ir savo kalba ir papročiais ir turi skirtingą savo skleidimosi istoriją.

Tokių reiškinių, kur ištisos tautos gauna visai svetimą vardą, žmonijos istorijoje yra gana daug. Pakanka priminus kad ir rusai. IX šimtmetyje rusais buvo vadinami švedai (suomiai taip vadina juos dar ir šiandieną), o dabar rusais vadiname slavėnus. Dalį slavėnų, gyvenusių nuo mūsų į pietus, senovėje valdė gudai (gotai); dėl to ir mes vadinam savo pietinius kaimynus, slavus, gudais arba baltgudžiais. Apsigyvenusius Prūsų žemėje vokiečius mes dabar dažnai vadiname „prusokais“.

Neseniai ir mus pačius, nepaisant nė mūsų garbingos ir gilios praeities, daugel kas užsieny yra vadinę rusais; tik pasikeitus politinėms gyvenimo sąlygoms likom žinomi plačiam pasauliui tikru savo vardu. Tuo būdu matom senobinį Eastland kraštą buvus prūsų aisčių žeme, o šiandienį Eastland — estų įgaunių žeme.

Nors suskylimas aisčių prokalbės į prūsų ir lietuvių latvių prokalbes yra įvykęs dar IV—III šimtmečiais prieš Kristaus gimimą, o pirmas istorinias žinias apie aisčius turime tik iš I—II šimtmečių po Kristaus gimimo, tačiau kalbos vienodumas ir bendra kilmė yra davusi pamato prof. K. Būgai pavadinti aisčių vardu ir visas kitas lietuvių giminės tautas, kurių vardai dar ilgą laiką istorijai nėra buvę žinomi.

„Aisčių“ vardą dabar jau vartoja visi mokslininkai užuot seniau vartoto „baltų“ vardo, kuriuo mėginta vadinti lietuvių giminės tautos.

Klausimai. Kaip kyla kalba? Prie kurios kalbų šeimos daugiausia pridera Europos tautų kalbos? Kuriuo būdu, kada ir kur yra susidariusi indoeuropėnų prokalbė? Kaip ir kada iš indoeuropėnų prokalbės yra susidarę naujų kalbų ir kurių? Kodėl lietuvių kalba yra laikoma seniausia visų indoeuropėnų kalbų? Prie kurios kalbų giminės pridera lietuvių kalba? Kodėl visos lietuvių kalbai giminingos kalbos liko pavadinotos aisčių giminės kalbomis? Kaip yra kilusi lietuvių kalba?

Literatūra mokytojui ir mokiniams. Prof. K. Būgos „Kalbų mokslas bei mūsų senovė“ („Draugija“, 1913 m.) ir to pat autoriaus „Šis tas iš indoeuropėnų praeities“ („Tauta ir Žodis“, II kn.); Prof. V. Krėvės - Mickevičiaus „Pirmąsios indoeuropėnų giminės“ („Tauta ir Žodis“, I, II, III, IV kn.).

Pabrėžti: Lietuvių kilimo lentelė, pažymint lentelės kraštely laikas, ir indoeuropėnų kalbų skleidimosi lentelė.

Referatas. Iš kur yra kilę lietuviai.

—o—

2. Kur ir kaip yra gyvenę aisčiai žiloje senovėje.

Kur iš pradžių yra aisčiai gyvenę, kuriais laikais jie yra pametę bendrą indoeuropėnų prokalbę ir kaip jie po to gyveno — seniai mokslininkų sprendžiamas dalykas. Mūsų tautos atgimimo tėvas ir įžymus mokslo vyras, J. Basanavičius, ilgus metus yra ieškojęs įrodymų, kad lietuvių protėvynės būta Mažojoje Azijoje. Remdamiesi pastebimais kalbos, papročių, religijos ir kitais bendrumais lietuvių ir gyvenusių senovėje Mažojoje Azijoje ir Balkanų pusiasaly tautų, J. Basanavičius ir kiti mokslininkai teisingai savo vadinamąją

„trakologijos“ problemą. Bet „trakologijos“ problema paaiškinimo lietuvių protėvynės vietos atžvilgiu dar nėra visai išspręsta. Nors Mažojoje Azijoje aptinkama miestų ir tokiais artimais mums vardais, kaip Kaunas ir Trakai, bet kad ten kada būtų gyvenę lietuviai, — to neranda kitas garsus mūsų kalbininkas prof. K. Būga.

Nors prof. K. Būga irgi pripažįsta, kad Mažojoje Azijoje gali būti bendrų geografinių vardų arba lietuviškai skambančių žodžių, bet jis sako, kad taip gali būti dėl to, kad tiek Mažoji Azija, tiek Lietuvos kraštas yra buvę apgyventi iš vienos kalbų šeimos kilusių tautų. Bet ar tų tautų žmonės yra buvę indoeuropėnai ar kas kita — dar nėra išaiškinta. Tūli mokslininkai randa lietuvių kalboje hebrajų ir net kynų kalbos žodžių; ir mes patys, paėmę kurios svetimos kalbos žodyną ir palyginę tos kalbos žodžius su savosios žodžiais, gal būt, rasime daug bendrų bei panašių žodžių. Tačiau, nepaisant visų tokių panašumų, dar negalima sakyti, kad kynai arba hebrajai yra lietuviams giminingi arba kad lietuviu tų tautų kraštuose gyventa. Kad ir daug paskutiniaisiais laikais mokslininkai kalba apie visų žmonijos kalbų vienumą, bet tas dar neparodo jais visas kilus iš vienos prokalbės. Kai kurių žodžių panašumas į visai svetimos kalbos tūlus žodžius galėjo kilti visai netyčia, kaip esame apie tat pastebėję, kalbėdami apie kalbos sudarymą: arba iš vienodo derinimo negausingo skaičiaus garsų, iš kurių yra sudaryti žodžiai, arba iš kai kurių bendrų šauksmų tos gadinės, kurioje dar ir pati žmonių kalba nebuvo išsiskleidžiusi.

Nors kalbos duomens labai daug pasako apie tos ar kitos tautos praeitį, bet ir jie reikia imti labai atsargiai, gerai patikrinti ir paremti kitų praeities tyrimo mokslų duomenimis. Palikdami atvirą „trakologijos“ problemą, dėl kurios tikrumo įrodymų dar daug turės darbo ateities mokslininkai, mes savo duomenis lietuvių praeities tyrimo darbe remsime daugiausia prof. K. Būgos sukurtos „aisčių problemos“ duomenimis, tuo labiau, kad jai netrūksta ir kitų praeities tyrimo mokslų įrodymų.

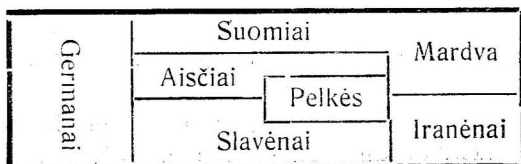
Gyvendami iš pradžios draugėje su kitomis indoeuropėnų tautomis ir sudarydami vieną „indoeuropėnų tautą“, lie-

tuvių proseniai aisčiai klaidžiojo drauge su jais po vidurinės Europos lygumą, platindami atskirą „indoeuropėnų“ kalbos, tarmę, kuri, toliau tobulinama, sudarė aisčių prokalbę; iš šios prokalbės, kaip jau žinome, yra kilusi ir lietuvių kalba.

Kalbant apie lietuvių aisčių kalbos senumą ir pastebint, kad aisčiai yra gyvenę tarp kitų giminingų jiems tautų, kyla samprotavimas, kad senobinės indoeuropėnų prokalbės savybės taip galėjo išlikti lietuvių kalboje dėl to, kad lietuvių protėviai aisčiai yra gyvenę arčiau už kitas žmonių giminės nuo indoeuropėnų protėvynės. Nors indoeuropėnai yra išplėtę savo kalbos savybes, klaidžiodami po vidurinės Europos lygumą, bet laikui bėgant jie palengvėle kultūriniu atžvilgiu brendo ir klajoklių gyvenimą pakeitė sėslių gyvenimu. Mokslininkai tvirtina, kad kalbų skeidėjimo laikais indoeuropėnai gyvenę aukštupyje Vyslos, kuri kalbų suskylimė yra suvaidinusi didelę rolę.

Sudarę savo kalbą ir išplėtę kultūrinės savybes, senobiniai aisčiai dar 2000—1500 metų prieš Kristaus gimimą yra susidūrę su kiek pirmiau susidariusiomis indoeuropėnų tautomis, kalbančiomis giminingomis kalbomis, ir su tautomis, priderančiomis suomių bei uralo-altajaus kalbų šeimai. Aišku, tas susidūrimas aisčių su kitomis tautomis dar giliausioje senovėje yra palikęs pėdsakų visų šių tautų kalbose. Nagrinėdami tuos senobinių tautų santykių pėdsakus, mokslininkai yra susekę daug įdomių dalykų ir apie aisčių protėvyne.

Pirmas aisčių susidūrimas su kitomis tautomis, kaip parodo kalbos duomens, yra įvykęs ties jūrėmis marėmis, ilgai niui virtusiomis ežeru ir pelkėmis. Mat, visos tais laikais gyvenusios kaimynystėj tautos — suomių, slavėnai, iranėnai — turi bendrus jūrės, ežero ir pelkės pavadinimus. Jų gyvenimas ties jūrėmis marėmis galima parodyti šia schema:

Tokiomis jūrėmis marėmis, žmonėms atmenant pavirtusiomis ežerais ir paskiau pelkėmis, yra buvusios dabartinės Minsko ir Volyniaus gubernijose esančios Pripetės pelkės. Dar ir dabar kartais tose vietose dirbamuose laukuose iškaskama didelių laivų dalių iš tų laikų, kai visi tie laukai dar buvo plataus ežero jūros dugnu.

Taigi V—III šimtmečiais prieš Kr. gim. pagal Pripetės pelkių pietinį kraštą, į Vyslos žemupį ir Baltijos jūros ties Kuriš-Hafu (Aismarėmis), o rytuose — Mogilevo, Smolensko ir net Kursko gubernijose — yra gyvenę aisčiai. Gyvendami ilgą laiką vienoje vietoje ir santykiaudami su kaimynais, jie skleidė ir savo kultūrą ir kalbą. V—III šimtmečius prieš Kr. gim. aisčių prokalbė jau buvo suskilusi į prūsų, lietuvių, latvių ir kitų giminingų tautų kalbas, kurios, toliau skeidiant kalboms, virto naujų kalbų prokalbėmis.

Vystėsi kalba ir kūrėsi naujos tautos, o kartu augo ir kultūrinis tų tautų gyvenimas. Indoeuropėnai savo prokalbės suskylimo laikais tebegyveno dar akmens gadynės kultūroje ir buvo ką tik pažinę metalus. Suskilus indoeuropėnams į įvairias tautas, kiekviena iš jų skyrium, nors ir ne visos vienu laiku, pergyveno bronzos ir geležies gadynių kultūras ir vėliau išvystė savaimingas tautines kultūras. Per tą laiką aisčiai iš pirmykščių klajoklių medžiotojų pasidarė sėsiais gyventojais, pasipažino su žemdirbyste ir gyvulininkyste ir pirmykštį animizmą pakeitė organizuotu tautinės religijos kultu. Kitėjo ir visuomeninis gyvenimas: iš pirmųjų neorganizuotų šeimų ir genčių darėsi pirmosios, visai tautinės, organizuotos bendruomenės — pirmykštės valstybės.

Parodyti archeologijos pagalba aisčių pirmykštės kultūros skleidimosi, kaip esame padarę, sprendami apie senobinius Lietuvos gyventojus — suomių giminės tautas — dar negalime, nes neturime tam reikalingų duomenų. Aisčių problema yra neseniai paskelbta prof. K. Būgos, bet seniausiam aisčių gyvenimo laikotarpiui nušviesti dar nėra ieškota kitų praeities tyrimo mokslų duomenų. Kada nors mokslininkai, gvildendami aisčių problemą, kad ją parėmus, ieškos tam visam spėjamam senovėje aisčių gyventajam plote ir archeologijos duomenų. Be abejo, tie archeologiniai tyrinėjimai patvirtins ir

papildys „aisčių problemos“ duomenis, parodytus prof. K. Būgos, tiksliau nušvies visus aisčių santykius su kaimynais giliausioje senovėje ir visam jų gyvenimo laike. Gi šiuo tarpu, kalbėdami apie aisčių gyvenimą seniausiais laikais, remsimės tik kalbos duomenimis.

Aisčiai, gyvendami ilgą laiką kaimynystėje su kultūros atžvilgiu žemesnėmis suomių tautomis, kurios tuomet, kaip jau yra sakyta, gyveno Lietuvos krašte, darė didelės įtakos į kultūrinį tų tautų gyvenimą.

Iš aisčių suomiai yra perėmę religinę sistemą ir pasiskoliję pirmiau jų nepažintus žodžius: *dievas* ir *perkūnas*. Iš aisčių suomiai perėmė ir žemdirbystę, pradėjo patys sėti javus — *sėmenis*, *žirnius*, *rugius*, *soras*. Išmoko *arti daržus* ir *virti putrą*. Iš aisčių perėmė suomiai ir gyvulininkystę, pradėjo auginti ligi tol jiems nepažįstamas *avis*, *ožkas*, *žąsis*, ganyti bandą. Pažinę gyvulius, suomiai gamino jiems *pašarą*: *šieną* ir *dobilus*. Perėmė suomiai iš aisčių ir naminius padargus: *ratus* ir *roges*, kas buvo reikalinga naujai ūkio sistemai. Keisdami ūkio sistemą ir vartotami *ratus* ir *roges*, suomiai išmoko iš aisčių ir kelių taisyti ir tiltų statyti. Pažino iš aisčių suomiai ir pramonę, išmokę *žvėrų odas* išdirbti. *Kepurė* — ir ta suomių pasiskolyta iš aisčių. Kai kurie mokslininkai priskaito suomių kalboje ligi 3000 aistiškų žodžių, kurie dar ir šiandieną jų tebevartojami. Suomiai, pasisavindami iš aisčių naują, aukštesnę, kultūrą, pasisavino ir tuos žodžius.

Kad suomiai, susidurdami su aisčiais, buvo labai žemos kultūros, liudija jau mūsų minėti dar I šimtmetyje istorininko Tacito rašyti žodžiai: „Suomiai stebėtinai laukiniai ir labai neturtingi. Neturi jie nei ginklų, nei arklių, nei namų dievaičių; jų valgis žolė, žvėrų odos — jų drabužiai, o guolis — plika žemė. Neturėdami geležies savo strėlų galūnėms, vartoja kaulo gabalus. Jie neturi kitos priedangos nuo žvėrų ir lietaus, kaip palapinė, padaryta iš surištų žabarų.“ VI amžiuje apie suomių rašo kitas istorininkas Jordanas: „Suomiai nevalgo duonos, bet minta žvėrų ir paukščių mėsa“.

Palyginus aukščiau padėtus kalbos duomenis ir istorininkų

pastabas dėl suomių kultūringumo su archeologijos duomenimis, kalbant apie akmens gadynę Lietuvoje, pakanka įrodymų tam, kad akmens kultūros laikais Lietuvos krašte iš tikrųjų gyventa suomių tautų.

Visai kiti buvo aisčių santykiai su kitais kaimynais, kurie buvo jiems giminingos tautos: germanai, gotai ir slavėnai.

Nuo V—IV šimtmečių prieš Kristų, ligi III šimtmečio po Kristaus gyvenusieji pavyslyje prūsai pateko įtakoj savo kaimynų germanų. Mat, tuo laiku pirmiau atsiskyrę nuo indoeuropėnų germanai gotai, atėję į naujas vietas ir jas pasisavinę, rado ten gyvenusias aukštos kultūros jafetidų kilmės tautas ir patys sukultūrėjo. Todėl nenuostabu, kad, kaip jau esam sakę, vokiečių kalboje yra apie 30 % žodžių, paimtų iš jafetidu kalbos. Savo kultūrą gotai germanai įvairių santykių keliu yra paskiau perdavę prūsams, o šie kitoms aisčių tautoms.

Aukščiau pažymėtam laikotarpyj aisčiai, būdami jau žemdirbiai ir gyvulių augintojai, dar nebuvo išugdę visuomeninių santykių, tebegyveno dar atskiomis gentimis ir tik kalbą rišo juos į kelis tautinius vienetus. Tuo laiku germanai jau buvo susidūrę su aukštesnės kultūros jafetidais ir susibūrę į valstybes, kurias valdė valdovai rykliai. Germanai jau tuo laiku turėjo ir organizuotą kariuomenę, ginkluotą ne tik visoms indoeuropėnų tautoms pažįstamais kardais, bet ir kitais naujais ginklais. Jiems taip pat jau buvo pažįstami šarvai ir šalmai. Turėdami valstybių, germanai jau buvo pakeitę natūralų ūkį prekybiniu, todėl jie jau turėjo ir pinigus. Be abejo, būdami kultūringesni už kitus, germanai stengėsi padaryti įtakos ramiai gyvenančiuose žemdirbiuose aisčiuose. Kad išsaugojus savarankišką gyvenimą ir teisę būti istoriniais, aisčiai gavo griebtis tų pačių priemonių, ką ir germanai, — kurti valstybę, rinkti valdovus rykliaus, organizuoti kariuomenę, ginkluoti ir šarvuoti ją šarvais ir šalmais. Pakeitę savo ūkio sistemą prekybiniu ūkiu, prūsai perėmė iš germanų ir jų „pfenigus“ — pinigus, kurių tais laikais buvo ir savų ir po visą Europą išsiplatinusių romėnų monetų. Romėnų monetų daug randama iš I—III šimtmečių prūsų senkapuose.